

O(jäm)lika kvinnor

FNs jämställdhetssyn ur ett intersektionalitetsperspektiv

Aili Lindgren
Pernilla Lundmark
Amanda Nielsen

Abstract

FN har sedan starten varit en tongivande gestalt för demokratisering och människorätt. Trots detta passerade 30 år innan organisationen manifesterade sitt motstånd mot den frekventa diskrimineringen av kvinnor. Därefter har jämställdhetsarbetet undergått flera genomgripande paradigmskiften. FNs fjärde globala kvinnokonferens utgjorde startskottet för ännu ett nytt progressivt tänkande kring jämställdhet och respekt för kvinnors mänskliga rättigheter.

Denna uppsats behandlar FNs jämställdhetssyn med särskilt fokus på ambitionen att utforma globalt fungerande principer. Genom kritisk analys granskas FNs uppfattning om jämställdhetsproblematiken ur ett feministiskt perspektiv. Särskild uppmärksamhet har ägnats jämställdhetssynens relation till universalism och intersektionellt förtryck. Uppsatsen diskuterar därmed samspelet mellan FNs jämställdhetssyn och samtida emancipatorisk kritik.

Analysen har påvisat etnocentrism och en onyanserad förståelse för heterogenitet bland kvinnor. Intersektionalitetsperspektivet understryker att FNs inställning undervärderar betydelsen av motsättningar baserade på etnicitet och klass bland kvinnor. Löpande genom uppsatsen tolkas jämställdhetsidén mot bakgrund av FNs organisatoriska karaktär.

Nyckelord: FN, intersektionalitet, jämställdhet, feminism, mänskliga rättigheter, mainstreaming, genus, postkolonialism

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
2	Syfte	2
2.1	Disposition.....	2
3	Metod och material	4
4	Teori	6
4.1	Feministisk teori	6
4.1.1	Kön/genus	7
4.1.2	Feminism och jämställdhetspolitik.....	7
4.1.3	Hegemonisk mainstreamfeminism och dess utmaningar	8
4.2	Postkolonial teori.....	9
4.3	Intersektionalitet	11
5	Empiri	13
5.1	Kvinnohistoria inom FN.....	13
5.1.1	För kvinnor viktiga organ inom FN.....	13
5.1.2	Kvinnokonferenser	14
5.2	Jämställdhetssyn inom FN.....	15
5.3	Diskursskiften inom FNs jämställdhetsarbete	15
6	Kön, genus och kategorisering inom FNs jämställdhetsarbete.....	17
6.1	Från kön till genus för olikhetens skull	17
6.1.1	Begreppsrelaterade implementeringsproblem	18
6.2	Representation och kategorisering.....	19
7	Gender mainstreaming	21
7.1	Strategi, koncept och begrepp	21
7.2	Malestreaming och assimilering av feminister.....	22
7.3	Konceptualiseringen av (o)jämställdhet	23
8	FN som organisation	25
8.1	FNs västerländska kärna.....	25

8.2	Feminism och byråkrati	26
9	Universalism och hegemonisk feminism i FN.....	27
10	Kvinnors mänskliga rättigheter.....	29
10.1	Statusskillnad mellan rättighetsgenerationer	30
10.2	Offentligt / privat: En problematisk indelning	30
10.3	Liberalfeminismens dominans.....	31
11	Slutsats	33
11.1	Problem med retorik och strategier	33
11.2	Universalism och etnocentrism	34
11.3	Praktiska och organisatoriska svårigheter	34
11.4	Forskningsprocessen.....	35
11.5	Avslutande kommentar.....	35
12	Referenser	37

1 Inledning

Då FN bildades 1945 blev dess stadga det första folkrättsliga dokument som slog fast principen om lika rättigheter för kvinnor och män. Organisationen har därefter varit ständigt central och normgivande i folkrättsliga sammanhang. Parallellt med detta har en kvinnorörelse vuxit sig allt starkare och enträget krävt ökat offentligt utrymme och stärkta politiska rättigheter. 1975 hölls i Mexico City den första konferensen som hade kvinnors rättigheter som huvudsakligt fokus. Konferensen fick flera viktiga följder och resulterade bl.a. i att ett särskilt Kvinnoårionde inleddes 1976. I samband med detta upprättades den speciella kvinnofonden UNIFEM samt Kvinnokonventionen (CEDAW). Konferensen har följts av flera och under de 30 år som förflutit har kvinnors rättigheter blivit en fråga på den politiska dagordningen. Idag finns det inom FN bestämmelser om att alla beslut som fattas ska ha ett tydligt genusperspektiv och att kvinnor ska vara representerade i alla organisationens delar. Sammantaget tyder detta på att de feministiska lobbygrupper som arbetat för att föra upp feministiska frågor på agendan till viss del lyckats.

Samtal förs om hur en reform av organisationens patriarkala struktur och funktionssätt ska kunna förverkligas. Samtidigt frågar sig andra om det verkligen är önskvärt, eller ens genomförbart, att på ett fruktbart sätt kanalisera feminism genom en organisation av denna typ. Jämställdhetsarbete i en organisation som FN är onekligen förenat med en rad olika problem. Rädslan för att en radikal kvinnorörelse ska komma att assimileras med det traditionella FN är en anledning att problematisera kombinationen av feministisk kamp och byråkrati. Det är föga förvånande att det i en organisation av FNs storlek och spännvidd av åsikter kan vara svårt att enas om en strategi att hålla fast vid och de facto implementera. Man kan konstatera att det funnits avsevärda svårigheter med att implementera jämställdhetsstrategier då motståndet har varit stort i delar av organisationen.

Ytterligare en komplexitet gällande FNs jämställdhetsstrategier är att kvinnors relativt svagare position på ett globalt plan inte bara kan härledas till köns-tillhörighet. De problem FN adresserar som kvinnoproblem hänger ofta samman med en rad andra problem. En reproduktion av dominansordningar kan t.ex. äga rum om policyutvecklingen kring jämställdhet mellan könen missar att ta hänsyn till att konstruktionen av genus också inbegriper konstruktioner av ”ras”/etnicitet¹ och klass. En förståelse för dessa mekanismer är nödvändig om jämlikhet ska kunna uppnås och globala maktrelationer utplånas.

¹ Genomgående används begreppet ”ras” i anslutning till etnicitet. Anledningen är inte att vi menar att det finns raser i en biologisk betydelse. Däremot vill vi uppmärksamma att det finns ett samband mellan rasifieringsprocesser och utseendemässiga kännetecken. Enbart etnicitet är inte tillräckligt för att förstå hur ett rasistiskt projekt formuleras (de los Reyes et al 2003).

2 Syfte och problemformulering

Som uppsatsämne har vi valt att kritiskt granska FNs syn på jämställdhet och de strategier man arbetat fram för att uppnå denna. Med strategier avses FNs sätt att omsätta de ideologiska principer som är vägledande för jämställdhetsarbetet i praktiken. Praktiska tillvägagångssätt för att främja jämställdhet har exempelvis varit anordnandet av särskilda Kvinnokonferenser, inrättandet av enheter särskilt inriktade på kvinnors situation och författandet av Kvinnokonventionen. Inom ramen för uppsatsen identifieras ett antal konfliktlinjer inom FNs jämställdhetsarbete som analyseras utifrån kritiska perspektiv.

Vi har valt FN eftersom det är den ledande globala aktören för främjandet av mänskliga rättigheter och eftersom det ger möjlighet att problematisera feministiska strategier utifrån en rad synvinklar. Vi är intresserade av att undersöka sätt att se på jämställdhet, däribland uppdelningen i en offentlig och privat sfär, universella anspråk i rättighetsdiskussionen och förhållningssättet till olikheter mellan kvinnor. Vidare vill vi undersöka förutsättningarna för att bedriva jämställdhetsarbete i ett traditionellt maktcentrum och en patriarkal organisation av FNs karaktär. Valet av FN som studieobjekt möjliggör en problematisering och granskning av jämställdhetspolitik och strategier i stort. Med våra teoretiska utgångspunkter hoppas vi kunna problematisera FNs attityd till ojämlikhet mellan könen.

Vår ambition har inte varit att ge en heltäckande bild av FNs jämställdhetsarbete då det är en svår uppgift att helt täcka in FNs alla delar inom ramen för en B-uppsats. Uppsatsen syftar inte heller till att utvärdera det konkreta arbetet. Vår uppsats ska snarare ses som ett bidrag till den forskningstradition som har för avsikt att problematisera och kritiskt granska FNs jämställdhetssyn och dess problem. Det är viktigt att understryka att vi inte har som ambition att på något vis undervärdera de stora insatser som trots allt gjorts inom området. Det vi vill göra är att lyfta fram problematik inom FNs jämställdhetssyn och koppla den till en bredare feministisk diskussion.

2.1 Disposition

I följande kapitel kommer vi att redogöra för och diskutera de metod- och materialval vi har gjort, samt för- och nackdelar med dessa.

För att läsaren tydligt ska kunna se våra teoretiska utgångspunkter kommer vi i kapitel 4 att presentera teorierna vi kommer att använda; feministisk teori, postkolonial teori samt intersektionalitetsperspektivet.

I nästkommande kapitel kommer den feministiska utvecklingen inom FN kortfattat att redogöras för. Kvinnokonferenserna och de organ inom FN som arbetar med jämställdhet står inte i direkt anknytning till de konkreta jämställdhetsstrategierna. Trots detta är det väsentligt att veta något om dess utveckling då det underlättar för förståelsen av den jämställdhetssyn och de jämställdhetsstrategier som är rådande idag. I detta kapitel kommer vi kort att nämna dessa samt hur jämställdhetssynen förändrats inom FN.

För att fortsätta på denna linje kommer kapitel 6 att behandla det senaste skiftet inom jämställdhetsdiskursen. Efter ett antal skiften har diskursen kommit att inriktas på *genus* i stället för *kön* som tidigare, och här kommer problematiken med dessa begrepp att behandlas.

I samband med övergången till användandet av begreppet *genus* äger även ett strategiskifte inom jämställdhetsarbetet rum. I kapitel 7 kommer således den strategi som senast anammats av FN, *gender mainstreaming*, att presenteras och diskuteras.

FN har ett stort normgivande inflytande och ett huvudmål är att försvara de mänskliga rättigheterna. Härmed förs i kapitel 8 en kort diskussion om FN som organisation, vilket leder vidare till ett resonemang i kapitel 9 om den hegemoniska feminismen som är den dominerande inom FN och dess värdegrunder som inom organisationen betraktas som universella.

I kapitel 10 behandlas så de mänskliga rättigheterna. I synnerhet granskas kvinnors mänskliga rättigheter samt hur FN har hanterat och delat in dessa.

Slutligen redogör vi i det sista kapitlet för de slutsatser som vi kunnat dra av vår granskning av FN och diskutera huruvida organisationen ur ett intersektionalitetsperspektiv fungerar som en bra kanal för jämställdhetsarbete.

3 Metod och material

Inom uppsatsen genomförs en kritisk analys av FNs uppfattning om jämställdhet. Uppsatsen kan karaktäriseras som en litteraturstudie vilken huvudsakligen baseras på tidigare forskning, såsom kartläggningar av FNs jämställdhetsarbete och granskningar av dessa. Utifrån vald teori riktar vi in oss på de aspekter av jämställdhetssynen som ur teoretisk synvinkel är speciellt intressanta. Dessa har vi analyserat och problematiserat med utgångspunkt i presenterade forskningsresultat och feministisk kritik. Tyngdpunkten i vår uppsats ligger därmed på sekundärmaterial. Den tolkning och analys som vi gjort är starkt kopplad till våra teoretiska utgångspunkter och de slutsatser vi drar är i förlängningen också ett resultat av dessa.

Ett problem med valet av forskningsområde är att en organisation av FNs storlek blir svår att granska i sin helhet. Vi har därför begränsat oss till de delar inom FN som explicit berör jämställdhetsfrågorna och driver jämställdhetsarbetet. Bristen med detta blir att det blir svårt att undersöka inställningen hos andra instanser samt hur annan verksamhet harmonierar med jämställdhetsarbetet. Samtidigt är inte vårt syfte att bedöma utfallet av strategierna. Istället vill vi utifrån sättet som resonemang kring jämställdhet uttrycks inom FN öka förståelsen för hur det även inom jämställdhetsarbete återfinns flera samverkande förtryck. Eftersom vår frågeställning syftar till att kritiskt granska FNs jämställdhetssyn snarare än att utvärdera det konkreta arbetet är detta också möjligt.

Vår övergripande teoretiska utgångspunkt är feministisk och detta för med sig konsekvenser också gällande vårt val av metod. Det finns en rad olika konkurrerande feministiska teorier och med dem sammanhängande metodologiska val. Det råder därmed ingen konsensus kring en feministisk metodologi. Snarare finns det hos feministiskt orienterade forskare en rad olika uppfattningar om vetenskaplig teori och metod. Begreppet feministisk metod ska snarare ses som ett samlingsnamn på de metoder som arbetats fram i en kritisk tradition där ett syfte varit att problematisera forskningsprocess och resultat samt påvisa den patriarkala karaktären i etablerade metoder. Det finns ingen enskild feministisk metod, ontologi eller epistemologi; det som förenar är utgångspunkten i en feministisk teori och politik samt viljan att avslöja maktrelationer i samhället kopplade till genus (Ramazanoglu & Holland 2002:15-16).

Vi ansluter oss till den feministiska ambitionen att synliggöra makt i genusrelationer. Samtidigt ser vi kön/genus som en av flera konstituerande principer för social strukturering och det är vår övertygelse att genus inte kan studeras separat från andra typer av maktrelationer. Vi kommer därför att utgå från ett intersektionalitetsperspektiv. Detta perspektiv framhåller att en stark fokusering på jämställdhet mellan könen har en tendens att underminera andra maktfrågor. Först när dessa orättvisor bekämpas i samspel med jämställdhetsproblemet kan jämställdhet och jämlikhet uppnås.

Vi har i vår uppsats som avsikt att lyfta fram den kritik som kan riktas mot FNs jämställdhetsarbete. Under arbetets gång kommer vi att ta hänsyn till det västerländska perspektiv som finns i litteraturen vi använder. Vi upplever det som ett problem att den överhängande delen av materialet producerats av organisationer och personer vilka på olika sätt befinner sig inom den privilegierade eliten beträffande exempelvis klass och etnisk härkomst. Vi är därför medvetna om att den västerländska forskningen till stor del kan komma att vara präglad av västerländska diskurser och rådande kulturella kontexter. Vi har gjort en ansträngning för att utjämna den snedvridna representationen inom forskning och publikationer.

Ett sätt för oss att hantera problem som dessa är att genomgående granska vår forskningsprocess utifrån en förståelse av ojämlikhet gällande representation, bl.a. genom att utnyttja intersektionella perspektiv. I linje med detta tar vi vår utgångspunkt i en feminism som tar hänsyn till att genus inte är den enda organiserande principen för underordning. Samtidigt går det inte att bortse från vår egen privilegierade bakgrund som universitetsstuderande i ett rikt land i Västvärlden. Vi är själva starkt präglade av en del av de normer vi avser studera. I Sverige har de mänskliga rättigheterna idag en sådan självklar status att det finns risk för att vi omedvetet utgår från dessa och har svårt att se dess problematiska sidor.

4 Teori

Vi har valt att i vår uppsats granska FNs jämställdhetssyn och organisationens strategier för att uppnå jämställdhet i samhället. Med ett kritiskt teoretisk angreppssätt vill vi avslöja dolda maktstrukturer och med tanke på vårt problemområde faller sig valet av feministisk teori ganska naturligt. Det koncept om jämställdhet mellan könen vilket återfinns inom FNs retorik och strategier kan ofta identifieras som en tongivande *mainstreamfeminism*. Denna har blivit en del av det europeiska modernitetsprojektet och i uppsatsen riktas viss kritik mot denna jämställdhetsideologi utifrån ett postkolonialt perspektiv.

I detta avsnitt ges en kort introduktion till vårt teoretiska ramverk. Vi börjar med att summariskt presentera feministisk teori och lyfta fram några antaganden som är centrala inom statsvetenskapliga studier. Därefter redogör vi för postkolonialismen och feministiska strömningar inom denna. I anslutning till detta utvecklas begreppet *intersektionalitet* mer ingående.

4.1 Feministisk teori

Feministisk teori är en bred teoribildning med en rad olika inriktningar som är inbördes oense om flera centrala frågor. Ett grundläggande sätt att igenkänna en feministisk teori är att denna bygger på tanken att kvinnor som grupp idag är underordnade gruppen män och att detta är ett förhållande som bör ändras (Gemzöe 2002:23). Därutöver råder oenighet kring vad som orsakar detta förhållande och hur det bör åtgärdas. En grundläggande skillnad finns mellan de som utgår från ett aktörsperspektiv och de som anser att kvinnors underordning är en del av en samhällelig struktur. Ofta beskrivs den feministiska rörelsens utveckling i termer av vågor som kopplas till de tidsperioder då den feministiska aktiviteten genomgått utveckling eller förändring.

Den första vågen av feminism – framförallt kopplad till rösträttskampen – brukar tidsmässigt placeras in under andra hälften av 1800-talet och fram till ca 1920. Den feministiska teori och praktik som växte fram under 1960- och 70-talet kallas den andra vågen (ibid.:30). En av de bärande principerna i den andra vågens feminism var tanken på ett universellt Systerskap genom vilket kvinnor kunde förenas i sin kamp för frigörelse.

Idag finns det ett närmast oöverskådligt antal ansatser av feministisk teori. En vanlig uppdelning görs mellan liberala feminister, radikalfeminister och feminister som är marxistiskt inspirerade. Andra viktiga inriktningar, inte minst för vår uppsats, är s.k. *black feminism* samt postkolonial feminism.

4.1.1 Kön/genus

Begreppet genus (*gender*) introducerades på 90-talet för att göra den feministiska agendan mer inkluderande. Resonemanget om kön/genus inbegriper en diskussion om kategorin Kvinna² och huruvida man uppfattar kön som en social konstruktion eller ett biologiskt faktum. Den feministiska teorin har ansetts vara essentialistisk, vilket innebär att den bistår med antaganden om människans, och i synnerhet kvinnans, inneboende natur, och att den förutsätter att dessa antaganden inte på något sätt är tids- eller omständighetsberoende (Gemzöe 2002:49, Klinger 1998:334). Detta innebär också att om man inte överensstämmer med bestämda definitioner av kategorin Kvinna exkluderas man från denna. Feminismen har således anklagats för att genom att utesluta dem som inte passar in i den dominerande kategorin Kvinna konstruera ett avvikande ”Andra”, precis som det patriarkala systemet har anklagats för att göra med kvinnor (ibid.).

Vår studie utgår från centrala konstruktivistiska antaganden om att kategorier som kön/genus konstrueras socialt och kulturellt men även återskapas i politiska sammanhang. Vi inser dock att uppdelningen i kön (biologi) och genus (kultur) är en kraftig förenkling av verkligheten. Professorn och genusteoretikern Judith Butler har påpekat att denna uppdelning är problematisk då den för med sig en syn på kroppen som existerande oberoende av de samhälleliga tolkningar som görs av densamma (Butler 1990:passim). Vi tror trots detta att det kan vara viktigt att göra en sådan uppdelning eftersom det ställer möjligheten till förändring av rådande förhållanden i fokus. Konstruktionen av essentialistiska identitetsdefinitioner kan göras för att tydliggöra en politisk situation. Detta formuleras av den postkoloniala teoretikern Gayatri Spivak som ”strategisk essentialism”. Kategorier såsom ”Kvinna” får dock inte befästas utan enbart användas i samband med den specifika situation vilken de strategiskt avser förändra, t.ex. att öka representationen i ett sammanhang (Spivak 1988:passim).

Vår uppfattning är dock att den binära uppdelningen (kön/genus) inte är absolut utan i sig en konstruktion och att varken kön eller genus existerar utanför en diskurs som ger dem innebörd (Kouvo 2004:163). Binära och fixerade kategoriseringar i forskningssammanhang har ur ett intersektionalitetsperspektiv kritiserats för att osynliggöra andra faktorer som är bidragande i identitetsskapande hos människor (de los Reyes & Mulinari 2005:passim).

4.1.2 Feminism och jämställdhetspolitik

Med jämställdhetspolitik menar vi sättet på vilket FN planerar och tillämpar politiska strategier för att uppnå målet jämställdhet på institutionell väg. Feminism är, som nämns ovan, ett samlingsnamn för politisk teoribildning men är samtidigt en rörelse. Medan (jämställdhets)politiken innehåller mer eller mindre formella

² Vi kommer löpande att skriva begreppet *kvinn*a med stort K i de fall vi vill understryka dess konstruktivistiska karaktär.

uppförandekoder och är en naturlig del av en demokratisk ordning står feminismen autonom till den etablerade byråkratin. Feminism är således inte synonymt med jämställdhetspolitik. Tar vi det för samma sak hävdar Maud Eduards, professor i statsvetenskap, att feminismen töms på sitt innehåll. I stället måste feminism alltid stå fram som en kritisk röst mot kollektivet män och mansmakt (Eduards intervjuad av Falch 2002).

Medan begreppet jämlikhet rör alla människors lika värde är jämställdhet förbehållet förhållandet mellan könen (NE). Begreppen kommer i uppsatsen konsekvent att användas enligt dessa kriterium även om detta försvåras av att kategorierna Män och Kvinnor undantagsvis hanteras som slutna.

4.1.3 Hegemonisk mainstreamfeminism och dess utmaningar

Ett problem med tidiga feministiska teorier är att de är sprungna ur en västerländsk teoritradition och därmed ofta förbiser problem och synsätt förankrade i en annan kontext. Västerländska heterosexuella medelklasskvinnor har haft företräde till teoretisering av sina erfarenheter av att vara Kvinna (Klinger 1998:333). De har kritiserats för att vara etnocentriska och därmed exkluderande och diskriminerande (de los Reyes & Mulinari 2005:68). Detta då den ansetts blunda för skillnader i klass och "ras"/etnicitet och de skilda erfarenheter dessa ger upphov till.

Under 1960-talets amerikanska kvinnorörelse växte en stark kritik från Svarta³ feminister fram; denna ansats sammanfattas som *black feminism*. De hävdade att kvinnorörelsen gjorde den Vita kvinnan till norm och på så sätt osynliggjorde de Svarta kvinnornas kamp och därmed i sig var rasistisk (Gemzöe 2002:152). Svarta feminister menar att man inte kan skilja på olika identiteter, att erfarenheten att vara kvinna och svart inte kan skiljas åt och att man inte kan se kvinnor i första hand som kvinnor och först i andra hand som olika till följd av etnicitet, kultur och historia. Det feministiska projektet utmanades också av feminister från Syd⁴ som menade att det fanns en tendens att skapa representationer av kvinnor från andra delar av världen som offer och essentialisera heterogena grupper av kvinnor och samhällen utanför den snäva västerländska kontexten (Mohanty 2003:23).

Trots dessa brister gjorde tidigare generationer av feminister i Väst⁵ ofta anspråk på att ha skapat teori och politisk praktik som omfattar alla världens

³ Vi använder i detta och följande fall stor bokstav för att understryka begreppets omstridda karaktär och för att det är en konstruerad kategori.

⁴ Vi kommer genomgående att använda oss av begreppet *Syd* istället för exempelvis *tredje världen*. Detta är ett vedertaget begrepp inte kritiserats i samma utsträckning och inte upplevs som lika stigmatiserande. Vi vill uppmärksamma att detta innebär att vi också använder *Syd* i de fall där *tredje världen* är etablerat, exempelvis *feminister från tredje världen*.

⁵ När vi använder oss av begreppet *Väst* syftar vi på ett antal stater som ingår i ett politiskt, ekonomiskt och militärt samarbete. USA, Storbritannien och Frankrike brukar betraktas som ledande inom detta samarbete. Termen inkluderar även allierade länder utanför Nordamerika och Västeuropa som trots sitt geografiska läge kan räknas in i detta block, exempelvis Australien.

kvinnor i en anda av Systemskap. Idag är medvetenheten större om att kön/genus som enda princip är otillräcklig för att förklara skapandet av social ojämlikhet.

Vi delar åsikten att kvinnor är en heterogen kategori och att det är viktigt att ta hänsyn till maktrelationer inom denna grupp. I vår uppsats har vi för avsikt att utgå från ett intersektionalitetsperspektiv eftersom detta ger oss möjlighet att undersöka hur över- och underordning skapas i ett komplext samspel mellan en rad faktorer.

4.2 Postkolonial teori

Vi har valt att använda oss av ett postkolonialt perspektiv vilket tillsammans med feministisk teori utgör vårt teoretiska ramverk. Postkolonialismen syftar till att koppla samman koloniseringsprocesser och skapandet av rasifierade⁶ diskurser med konstruktionen av hierarkiska världsbilder där den västerländska tilldelas en högre civilisatorisk status. Språket ses som medel för överföring av erfarenheter och världsbilder och har inom den postkoloniala forskningen varit ett centralt studieområde. Kultur- och kunskapsproduktionen har varit dominerad av Väst och den västerländska ideologin har naturaliserats och därmed också relationer av dominans bland underordnade och koloniserade grupper. Detta har också präglat koloniserades medvetande genom språk och symboliska associationer, snarare än genom uttalade argumentationer.

Den postkoloniala teorin är långt ifrån enhetlig och termen postkolonial har använts med en rad olika betydelser. En central angelägenhet har dock varit att presentera alternativ litteratur som inte reproducerar maktstrukturerna som producerats och vidmakthållits genom västerlandets dominans i kunskaps- och kulturproduktionen (de los Reyes & Mulinari 2005:62-63).

Generellt intresserar sig postkolonialismen för förhållandet mellan ”rasifierade former av makt, kunskapsproduktion och politik” (de los Reyes & Mulinari 2005:64). Teoritraditionen har uppmärksammat västvärldens förtryck genom upprättandet av dikotomier. Edward Said, professor i litteraturvetenskap, skriver i *Orientalism* att det är genom att i sin diskurs upprätta ”Vi” och ”Dem” som den europeiska identiteten framhävs som överlägsen. Detta har gjort den europeiska kulturen hegemonisk (dvs. kulturellt dominerande) över alla andra icke-europeiska folk och kulturer såväl som i och utanför Europa (Said 1978:70-71).

FN är en central maktapparat inrättad i Väst vars uttalade ambition är att sprida demokrati, mänskliga rättigheter och jämställdhet i världen. Detta civilisatoriska uppdrag är intressant att studera ur postkolonialt perspektiv eftersom det inbegriper en uppfattning om vem som får göra och säga vad. De strukturer vilka ger FN tolkningsföreträde analyseras här utifrån ett postkolonialt perspektiv.

⁶ Rasifiering syftar till att identifiera skapandet av en hierarkisk ordning baserad på ”ras”. Bekönande är ett namn på de processer som skapar kvinnor och män utifrån antaganden om biologiska och kulturella skillnader (de los Reyes & Mulinari, 2005 s. 9-10).

Perspektivet appliceras som ett verktyg för att granska strukturella och ideologiska mönster i FNs jämställdhetspolitik. Postkolonialismen utmanar det västerländska FNs överhöghet och ifrågasätter internaliseringen av (ny)koloniala mönster inom dess jämställdhetsdiskurs.

Termen 'kolonisering' har använts för att beskriva allt från de mest uppenbara ekonomiska och politiska hierarkierna till uppkomsten av en speciell kulturell diskurs om det som kallas den tredje världen. [...] ['Kolonisering' har] nästan alltid implicerat ett strukturellt dominansförhållande och ett diskursivt eller politiskt förtryck av ifrågavarande subjekts heterogenitet (Mohanty 1999:195).

Postkolonialism är idag ett kontroversiellt begrepp då epitetet *post* antyder att kolonialismen är något vi lämnat bakom oss. I själva verket är teorin ett instrument för att studera imperialistiska kvarlevor av kolonialismen på 1800-talet. Således utgör neokolonialism ett viktigt tillägg till postkolonial teori. Begreppet blir användbart då vi i denna uppsats studerar dagens maktförhållanden och de inom FN hanterade globala relationernas förändring efter avkoloniseringen (Hall 1999:85). Postkolonialism handlar därmed snarare om politiska och ekonomiska processer än kronologiska gränsdragningar mellan epoker. Inte heller behandlar teorin enbart tidigare koloniserade områden utan lika mycket relationerna mellan imperialistiskt centrum och exploaterad periferi. Stuart Hall, professor i sociologi, skriver om detta:

Termen postkolonial refererar till en allmän avkoloniseringsprocess som, i likhet med koloniseringen, påverkat de koloniserande samhällena i lika hög grad som de koloniserade samhällena (självklart på olika sätt) (ibid.).

Feminismen är viktig inom postkolonial forskning och det har hävdats att koloniala diskurser måste förstås utifrån samtida genusordning eftersom manligt och kvinnligt är grundläggande dimensioner i den koloniala representationen. Samtidigt har synen på Kvinnan i Väst influerats av diskursen om de koloniserade (Eriksson et al 1999:23).

Den postkoloniala feminismen som har vuxit fram är en slags korsbefruktning mellan dessa båda teoritraditioner. Den kritiserar både postkolonialismens könsblindhet och den västerländska feminismens etnocentrism. Kvinnoförtryck och kolonialt förtryck har liknande drag. Koloniserade och kvinnor har i den västerländska diskursen tillskrivits egenskaper och attribut såsom natur, känslor, intuition och irrationalitet. Detta är egenskaper som ansetts negativa, medan Väst och män definierats av de motsatta egenskaperna som ansetts positiva (de los Reyes & Mulinari 2005:68-69, Gemzöe 2002:43). Den postkoloniala feminismen har egna teoretiska utgångspunkter att analysera ifrån och kan på så vis studera konstruktionerna av maktstrukturer bortom de tudelade indelningarna "man/kvinna" och "väst/and the rest" (de los Reyes & Mulinari 2005:69).

4.3 Intersektionalitet

Under de senaste åren har begreppet *intersektionalitet* börjat användas allt mer i svensk genusforskning. Begreppet har utvecklats inom en kritisk forsknings-tradition i samband med att antirasistisk kritik riktades mot vad som uppfattades som ett hegemoniskt feministiskt projekt (de los Reyes & Mulinari, 2005:15). Begreppet bär idag på slutsatser från framförallt feministisk, marxistisk och post-kolonial teori samt *black studies*.

Huvudtanken bakom intersektionalitetsbegreppet är att det är omöjligt att studera klass, kön och ”ras”/etnicitet avskilt från varandra. Paulina de los Reyes och Diana Mulinari, två av de forskare som legat bakom begreppets introduktion i Sverige, menar att ”intersektionen mellan bekönade praktiker och rasifierings-processer skapar specifika maktpositioner och former av förtryck”. De anser att dessa båda processer alltid överlappar varandra och inte kan separeras i makt-analyser. Detta innebär att konstruktioner av kön är rasifierade och att rasifieringsprocessen är bekönad (de los Reyes & Mulinari 2005:9-10).

Indelningen av människor i givna grupper essentialiserar dessa och skapar en illusion av klara gränser samt utesluter att individer har sammansatta identiteter. Vidare menas att man genom att tala om kategorier som fixerade och homogena osynliggör *varför* ojämlikheten växt fram och *hur* den upprätthålls (ibid.:126-127).

Intersektionalitet innebär också en förändring från tidigare resonemang vilka ofta inneburit att man sett olika kategorier som förstärkande av underordning. Det är inte ovanligt att man pratar om arbetarklasskvinnor eller kvinnor ur rasifierade grupper som ”dubbelt” förtryckta. Ett intersektionalitetsperspektiv lyfter istället fram de kvalitativt olika erfarenheterna av förtryck. Den simultana effekten av kön, klass och ”ras”/etnicitet innebär inte bara att man blir ”mer” eller ”mindre” förtryckt utan att förtrycket upplevs på olika sätt. de los Reyes och Mulinari menar att intersektionalitet är ett sätt att ”synliggöra och problematisera de sammanlänknings- som är konstitutiva för maktutövande och bevarandet av ojämlikheten” (ibid.:24).

De understryker att intersektionalitet inte bara är ett erkännande av olikheter eller ett sätt att hantera identitetsproblematik. Ambitionen är istället att intersektionalitet ska kunna användas som ett redskap för att ”koppla[r] makt och ojämlikhet till individens möjligheter att agera som subjekt inom ramen för samhällets strukturer, institutionella praktiker och rådande ideologier” (ibid.:16).

En förutsättning för ett införlivande av begreppet är att man i grunden förändrar ramarna för genusvetenskaplig forskning. de los Reyes och Mulinari uttrycker stark kritik mot vad de kallar *hegemonisk feminism* och som kopplas till jämställdhetspolitikens institutionalisering. Den hegemoniska mainstreamfeminismen ska tolkas som de processer av konsensusskapande som reglerar vad som innefattas av feministiska projekt. Processen kan förstås som en maktutövning eftersom den innebär att de idéer, erfarenheter och problem som inte faller inom ramen för privilegierade former av kvinnlighet exkluderas (ibid.:78-88).

Det är få feminister som idag skulle hävda att kvinnor utgör en homogen grupp. Snarare inleds de flesta diskussioner om kvinnors underordning med ett konstaterande av kvinnors olikhet. De los Reyes och Mulinari anser inte att detta är tillräckligt. Det krävs mer än att bara förhålla sig till förekomsten av olika subjekspositioner och att intersektionalitet möjliggör en "kritisk förståelse av maktens komplexa konstruktion och ojämlikhetens mekanismer". De vänder sig också mot vad de anser vara teoretisk determinism då kön ses som den mest grundläggande sociala relationen. Alla samhällsliga företeelser kan inte förklaras utifrån kön (ibid.:87). Det är vår övertygelse att intersektionalitetsperspektivet kan vara ett redskap i vår analys av FNs jämställdhetspolitik.

5 Empiri

5.1 Kvinnohistoria inom FN

Redan i slutet av 1800-talet hade kvinnor börjat organisera sig för att häva sin orättvisa ställning i samhället. Under början av 1900-talet intensifierades detta arbete och handlade då i första hand om kampen om kvinnlig rösträtt (Gemzöe 2002:31). Då Nationernas Förbund existerade hade kvinnofrågor börjat synas mer på det internationella samfundets dagordning, och icke-statliga kvinnoorganisationer (NGOs) och mellanstatliga organisationer hade börjat samarbeta. Under tiden mellan Nationernas Förbunds upplösning och FNs bildande hade kvinnor i officiella regeringsdelegationer, representanter för kvinnoorganisationer och kvinnor på höga poster i Nationernas Förbund stått i förbindelse med varandra och arbetat tillsammans för att främja gemensamma mål. Vid konferensen då FN bildades 1945 fanns ett antal kvinnor med i delegationer från regeringarna. Dessa kvinnor såg till att det redan från början skrevs in i FN-stadgans portalparagraf att män och kvinnor skulle ha lika rättigheter, något som senare visade sig bli mycket viktigt (Pietilä 2002:9-10).

5.1.1 För kvinnor viktiga organ inom FN

FN-stadgan stadfäste tre nya för kvinnor mycket viktiga element. För det första fick FN till uppgift att främja ekonomiskt och socialt framåtskridande och utveckling, och för att handha detta arbete bildades ECOSOC (*Economic and Social Council*). För det andra skrevs det in i stadgan att FN ska se till att de mänskliga rättigheterna och grundläggande frihet ska åtnjutas av alla utan åtskillnad såsom i ras, kön, språk eller religion och att dessa rättigheter ska respekteras universellt. För det tredje möjliggör artikel 71 i stadgan att NGOs tillåts fungera rådgivande gentemot ECOSOC.

Under ECOSOC bildades Kvinnokommissionen (*Commission on the Status of Women*, CSW). Organet kom 1947 att bli en fristående enhet inom FN och kunde därefter agera autonomt (Pietilä 2002:12-13). 1946-1962 kartlade CSW kvinnors legala status i medlemsländerna och senare förbereddes lagstiftning och internationella konventioner för upphöjandet av kvinnors status. Som FN-organ är CSW en mellanstatlig organisation, men har kontakt med internationella icke-statliga kvinnoorganisationer (ibid.:14-15).

För att följa upp den praktiska implementeringen av Kvinnokonventionen (*The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*, CEDAW) i medlemsstater grundades CEDAW-kommittén. Till denna kommitté är länder som har ratificerat Kvinnokonventionen tvungna att rapportera om sina framsteg i implementeringen. Kommittén har också rätt att höra enskilda regeringar om deras åtgärder för implementeringen av konventionen. CEDAW har även befogenhet att ta emot petitioner och klagomål från enskilda medborgare, grupper av medborgare och NGOs angående brott mot konventionen. Kommittén består av 23 experter som nomineras av stater som ratificerat Kvinnokonventionen (ibid.:26).

5.1.2 Kvinnokonferenser

1975 organiserades den första av FNs fyra globala Kvinnokonferenser. Denna inledde också FNs Kvinnoårtionde. Konferensen, som hölls i Mexico City, var den första någonsin som specifikt behandlade kvinnofrågor. Majoriteten av deltagarna var också kvinnor, även om andelen män på konferensen var högre än den genomsnittliga andelen kvinnor vid andra konferenser. På konferensen antogs en handlingsplan som innehöll riktlinjer för världssamfundet⁷. Denna plan renodlade det som sedan länge varit huvudfrågor för kvinnors arbete; jämlikhet/jämställdhet, utveckling och fred. Detta blev också huvudtemat för FNs Kvinnoårtionde (Pietilä 2002:30, 34).

På Kvinnokonferensen i Nairobi 1985 utvärderade man resultaten av Kvinnoårtiondet. Man ansåg inte att de uppsatta målen hade uppnåtts men att många andra betydelsefulla resultat åstadkommits. En framgång var att kvinnors situation i världen var bättre kartlagd då man under Kvinnoårtiondet hade krävt att medlemsstaterna skulle föra jämställdhetsstatistik angående diskriminering vilken skulle lämnas till FN. Detta synliggjorde kvinnors liv mer än tidigare (ibid.). En annan framgång var att hela konceptet med *utveckling* under Kvinnoårtiondet blivit föremål för fingranskning ur kvinnors synvinkel. Man ansåg inte att utvecklingen tillgodosåg kvinnors behov eller motsvarade kvinnors värderingar och ambitioner (Pietilä 2002:35-36).

1985 utvidgades en för Kvinnoårtiondet upprättad fonds mandat till att bli UNIFEM (*United Nations Development Fund for Women*), en separat enhet inom FN-systemet. UNIFEMs huvudsakliga mål var att tillhandahålla direkt stöd åt kvinnoprojekt; främja kvinnors deltagande i beslutsfattande inom mainstreamen särskilt gällande utvecklingsprogram, och stödja de ekonomiska och sociala målsättningar samt jämställdhet för kvinnor i utvecklingsländerna.

Det var efter Nairobi-konferensen som konceptet genus började dyka upp i FNs diskurs, och bakgrundsdokumentet till Pekingkonferensen 1995 är de första stora dokument där begreppet genus används (Pietilä 2002:63).

⁷ *World Plan of Action for the Implementation of the Objectives of International Women's Year*

5.2 Jämställdhetssyn inom FN

I enlighet med den tidiga liberala feministiska rörelsen bestod FNs första arbete med jämställdhet i att implementera principen om *könsneutralitet*. Genom att könsneutralisera språket i t.ex. deklARATIONERNA ansågs jämställdhetsanspråket vara tillgodosett. CSW hade här tillsammans med aktivister en betydande roll vid beslutet att kalla de mänskliga rättigheterna ”Human Rights” i stället för ”Rights of Man” som var tänkt från början. Det var även CSW som förespråkade fraser som ”All human beings...” i stället för ”All men...” och ”everyone” i stället för ”every man” (Pietilä 2002:17). Könsneutralt jämställdhetsarbete har fortsatt vara den dominerande strategin och är idag praxis inom FNs juridiska arbete. Detta har kritiserats för att förutsätta att lagar är neutrala och objektiva samtidigt som de helt utelämnar ett uppmärksammande av de historiska och samhällliga strukturer som i realiteten gjort kön till en markör för skillnad (Kouvo 2004:46).

Det huvudsakliga alternativet till denna taktik har varit *kvinnocentrerade* jämställdhetsstrategier. FNs viktigaste enskilda internationella juridiska instrument för kvinnor är CEDAW som är i denna anda. CEDAW trädde i kraft 1980. Idag har den ratificerats av 177 stater och är därmed en av konventionerna som flest länder har skrivit under på (Kvinnokonventionen.se). CEDAW är ett värdefullt hjälpmedel i kvinnoorganisationers arbete för utvecklingen av nationella lagstiftningar och avskaffandet av diskriminering mot kvinnor. Den sörjer också för att FN följer upp den praktiska implementeringen av densamma i medlemsstaterna.

Konventionen innebar däremot inte några specifika rättigheter för kvinnor, utan konstaterade bara att de universella mänskliga rättigheterna fortfarande inte åtnjöts likvärdigt av män och kvinnor (Pietilä 2002:24-25). Poängen med kvinnocentrerade insatser var just att understryka att kvinnor verkligen *skulle* åtnjuta samma rättigheter som män. Detta för att undvika könsneutralitetens risk att över-skugga faktumet att så inte var fallet. Istället har de kvinnocentrerade strategierna mött ny kritik för att på annat sätt bidra till kvinnors marginalisering inom FNs arbete. Genom att hantera s.k. *kvinnofrågor* som något *utanför* den allmänna agendan anses dessa strategier reproducera stereotypa uppfattningar om kvinnan som avvikande från normen (Kouvo 2004:46).

Skillnaden mellan diskurserna om jämställdhetsfrågan kan historiskt sammanfattas som en kontrovers främst mellan att se jämställdhet som en genomgående fundamental princip eller en separat och självständig rättighet (Kouvo 2004:39).

5.3 Diskursskiften inom FNs jämställdhetsarbete

Inom både kvinnoforskningen och FNs arbetssätt för social förändring kan flera viktiga diskursskiften och strategipolitiska vändpunkter identifieras. Då dagens inställning till jämställdhetsarbete med säkerhet influerats av tidigare misstag och nya feministiska tankegångar finns det skäl att presentera dessa närmare.

CSW hade under ett antal år försökt överföra fokus från mötesborden till kvinnor på gräsrotsnivå. Trots detta omfattade FNs första utvecklingsstrategi⁸ endast en mindre klausul om kvinnor.

Women in Development (WID) är en liberal skola och var en rörelse av forskare och praktiker engagerade i frågor om kvinnor i Syd under 60- och 70-talet. WID kan betraktas som en av de första strömningarna inom FN som egentligen försökt påverka marginaliseringen av kvinnor inom FNs arbete. Rörelsen föddes ur missnöjet över FNs strategier som ansågs vara inriktade på män (Ds 2001:64). Fram till 1970-talet hade kvinnor setts som objekt som behövt stöd och hjälp, men med WID förändrades denna syn (Pietilä 2002:29). Man började inse att kvinnor hade en avgörande roll som aktörer i många utvecklingsambitioner. Förbättrandet av kvinnors situation sågs som en lösning på världens mat- och befolkningsproblem. WID förespråkade en approach av ökad välfärd, jämställdhet, fattigdomsbekämpning och effektivisering för att förbättra kvinnors situation då denna härleddes till materiella problematiker (Anderson 1993:7). Den postkoloniala feministen Chandra Mohanty har utpekat WID som ett exempel på ekonomisk reduktionism där kvinnors situation i Syd uppfattas som en konsekvens av ekonomiska förhållanden. Tvärkulturella jämförelser i WIDs anda förenas alltid i att kvinnors situation fastställs utifrån huruvida de påverkas positivt eller negativt av ekonomiska utvecklingsåtgärder (Mohanty 1999:200).

Under 90-talet kom inställningen till kvinnors underordning att utvecklas för att mer inrikta sig på *empowerment* av kvinnor. Istället för att tala om *kvinnor i utveckling* övergick diskussionen till att vara en fråga om *genus och utveckling*. Denna nya konceptualisering av kvinnofrågor kom att kallas GAD (Gender and Development). Detta skifte uppdaterade FNs strategiska förhållningssätt i enlighet med att den feministiska forskningens avancerat till att särskilja kategorierna biologiskt *kön* och socialt konstruerat *genus*.

Idag är *gender mainstreaming* den kanske mest centrala jämställdhetsstrategin inom FN. Bland andra UNIFEM arbetar idag med att etablera mainstreaming inom alla FNs områden och program. 1997 fattades beslutet att hela FN-systemet ska involveras i och är skyldigt att delta i mainstreaming. ECOSOC kommer också att årligen följa upp och övervaka implementeringen av detta (Pietilä 2002:40).

Åter har det dominerande sättet att uppfatta jämställdhetsproblematiken skiftat. Tidigare låg fokus på kvinnofrågor i betydelsen materiella problematiker som påverkar kvinnor, t.ex. välfärd, reproduktion och resursfördelning. Idag erkänner man i större utsträckning *genus*, inom vilket den dominerande definitionen berör könsroller och ojämlika *genus*relationer ses som problemet.

⁸ *International Development Strategy* som antogs under *Second International Development Decade* 1970-1980.

6 Kön, genus och kategorisering inom FNs jämställdhetsarbete

Enligt Sari Kouvo, forskare i feministisk rättsteori, kan man sammanfatta diskussionen om FNs syn på jämlikhet mellan könen som en fråga om huruvida den ska betraktas som en *formell* eller en *substantiell* jämlikhetsfråga. Utöver dessa klassiska varianter föreslås alternativet att se på denna jämlikhetsfråga som en fråga om *jämställdhet*. Med detta menas att denna specifika ojämlika relation mellan grupper (Män och Kvinnor) ges en egen, alternativ tolkning vilken skiljer ut den från andra jämlikhetsfrågor. Detta för att jämställdhet (*gender equality*) anses vara ett så komplext fenomen att det inte går att mäta i termer av asymmetri eller symmetri på samma sätt som andra frågor om maktobalans anses kunna göra. Detta som en ansträngning för att frågan ska hanteras icke-symmetrisk, alltså som ett maktförhållande vilket kan lösas genom att makten delas i två likformiga delar. Istället ska området hanteras *skillnadsorienterat* och *mångfaldskänsligt*, en strategi som blir banbrytande inom FNs arbete för jämlikhet (Kouvo 2004:40-41).

6.1 Från kön till genus för olikhetens skull

Då FNs jämställdhetsarbete övergick till att resonera kring genusrelationer istället för att som tidigare uttrycka sig i termer av mer *könsbetingade* kategorier såsom Kvinnor, tillförs en ny dimension i diskussionen, vilken är viktig för postkolonial analys. Syftet var att tillgodose det behov av mångfaldskänslighet eller intersektionalitet som förordats av feminister runt om i världen. Detta gällde bl.a. behovet av att se hur underordning på grund av kön samverkar med andra förtrycksmekanismer samt att se maktskillnader *inom* kategorierna Kvinnor och Män.

Ansatsen att på ett internationellt plan förhålla sig till komplexa sociala relationer mellan män och kvinnor ökar kraven på att bevara det kritiska avståndet. Distans krävs för att minska risken för generalisering kring dessa relationer vilka är både rumsligt och historiskt föränderliga. Utan att kritiskt rannsaka sin egen syn på vad genusrelationer innebär är risken för att även i ett arbete som avser försvaga dem snarare reproducerar dem (Kouvo 2004:57).

Den kategorisering FN använder sig av för att förstå sociala relationer riskerar att cementera dem och återskapa dem. Det som får känneteckna olika genus och identiteter inom FNs jämställdhetspolitik möjliggör framkallande och förstärkning av stereotypa uppfattningar. Med tiden kan de sociala grupperna komma att anpassas efter våra klassifikationssystem snarare än att dessa anpassas efter gruppernas egna identitetsdefinitioner. På detta sätt konstituerar klassifikationsapparaten verkligheten och de begrepp FN tagit fram för att förstå skillnad mellan

människor konstruerar åtskillnad; detta samtidigt som begreppen i sig är sociala konstruktioner (!).

Vi har tidigare redogjort för vår konstruktivistiska hållning. Utifrån denna utgör FNs tidigare uppdelning i två fristående könskategorier inte bara en förklaring av en social relation utan också en sociopolitisk handling vilken återskapas i FNs jämställdhetspolitik; i politiken och språket återfinns en *pragmatisk konstruktion* (Kouvo 2004:58).

Denna dikotomiska modell har från postkolonialt håll sagts bygga på idén om dominans genom att inbegripa en underliggande förståelse av under- och överordning. Postkolonial teori har i detta avseende hämtat näring från den feministiska kritiken angående formuleringen av kvinnan som den Andra i förhållande till mannen som utgjort normen (Gemzöe 2002:43). Inom FN har samma sätt att hantera andra socialt underordnande grupper uppmärksamats. På samma sätt som kvinnan är den Andra i förhållande till mannen, är den Västs uppfattning om Syd som Den andra i motsats till ett inkluderande Vi. Samma kritik har riktats av Svarta feminister mot mainstreamfeminismens inställning till den fattiga kvinnan i Syd som den avvikande Andra. Denna bipolära representation är kännetecknande för maktrelationer (de los Reyes & Mulinari 2005:24).

Även om FN under 90-talet övergått till att använda begreppet genus framför kön så har detta ur ett intersektionalitetsperspektiv inte fått önskade konsekvenser för jämställdhetspolitiken. Fördelen med det konceptuella skiftet mellan kön och genus är att det nu lämnas utrymme för att problematisera relationerna utifrån historiska och sociala processer istället för enbart utifrån biologi. Detta innebär inte att risken för essentialistiska antaganden är eliminerad (de los Reyes & Mulinari 2005:32). Kouvo menar att uppfattningen inom FN för vad genus betyder inte har medfört någon ökad förståelse för maktförhållanden som mer komplexa än vad Man/Kvinna-dikotomin kunde påvisa. Fortfarande genomsyras jämställdhetspolitiken av en reduktionism som misslyckas med att inkludera förtrycksmekanismer som samverkar med genus eller heterogenisera uppfattningen om Kvinnor som isolerad kategori (Kouvo 2004:317 f). Detta är en problematik som flera falanger inom FN är medvetna om, och dessa försöker lyfta diskussionen om intersektionellt förtryck. Detta har i viss mån gjorts i utvecklingssammanhang beträffande sambandet mellan "ras"/etnicitet och genus men strategierna tenderar aldrig att bli en del av mainstreamen.

6.1.1 Begreppsrelaterade implementeringsproblem

Begreppet genus har visat sig vara problematiskt för FNs jämställdhetsarbete då det existerar olika, ibland inbördes motsägelsefulla, tolkningar och användningar av begreppet. Begreppet används t ex både som term för den sociala konstruktionen av kön och som ett alternativ för det biologiska könet (Kouvo 2004:139).

I de olika regionala förberedande konferenserna till Pekingkonferensen kan man t.ex. se dessa olikheter i användningen av begreppet. I den arabiska handlingsplanen undvek man t.ex. begreppet genus och använde det endast som en synonym till kön. Det europeiska handlingsprogrammet var det enda som använde det som ett analysinstrument (Kouvo 2004:132-135). Detta visar på

svårigheter med användningen av begreppet genus. Dels finns skillnader i hur man väljer att använda och tolka begreppet, dels kan man välja *om* man vill använda sig av begreppet. Begreppet används även i den handlingsplan som antogs vid den senaste Kvinnokonferensen i Peking (PFA) på otydliga och motsägelsefulla sätt (ibid.:139).

Det finns risk för att begreppet tappar en del av dess koncept vid översättning till andra språk. Detta gäller även vid förflyttningen av begreppet mellan den akademiska och politiska kontexten (Kouvo 2004:165).

Att begreppet förlorar delar av dess koncept vid översättningar illustreras t.ex. av den engelska och den franska versionen av PFA. I den engelska talar man om *gender mainstreaming* som en sammanhållen strategi som framkallar idéer om en förändring av en social konstruktion. I den franska versionen (*intégration de la problématique hommes-femmes*) bryts enhetligheten i strategin vid översättningen och en idé om en förändring existerar inte ens (ibid.:167-169).

En del forskare menar dock att det är bra att betydelsen inte är självklar vid översättning av begrepp då det leder till att dessa måste diskuteras och förklaras. Detta leder till ökad förståelse av begreppet som sådant (ibid.:169-171).

6.2 Representation och kategorisering

FNs jämställdhetsarbete orienteras idag av PFA. Strategierna fokuserar ofta på typer av diskriminering som särskilt kvinnor utsätts för. Detta medför att fokus ligger på kvinnors upplevelse av problematiken snarare än de institutionella sammanhang som orsakar den. Den ensidiga fokuseringen på kvinnor/flickor som offer indikerar ett antagande om kvinnor som i FN:s politiska diskurs får beteckningen ”maktlös”, ”sexuellt ofredad” och ”exploaterad”. Maktlösheten blir något konstitutivt för kategorin Kvinnor och påminner om sexistiska diskurser vilka utmålar kvinnor som svaga, känslolösa och underlägsna (Mohanty 1999:199).

Kvinnors passivitet och hjälplöshet inför dessa kränkningar beskrivs fristående från processen som skapat dem eller ett system av maktrelationer. Därmed förankras handlingsplanens subjekt (Kvinnan) inte i något rumsligt sammanhang avseende ekonomiska möjligheter eller samhällsorganisation som kan förklara maktobalansen. Kvinnans homogena underordning tas för given (de los Reyes & Mulinari 2005:23).

Inte heller sätts Män eller andra överordnade kategorier explicit i relation till kvinnors underordning. Handlingsplanen beskriver snarare hur kvinnor och män gemensamt ska samarbeta för att stoppa de systematiska kränkningarna; däribland våld mot kvinnor (PFA). Angående sexualiserat våld har det från feministiskt håll ansetts särskilt viktigt att markera vilken social grupp som är förövare (Huldén 2002). Däremot inleds *Deklarationen om avskaffande av våld mot kvinnor* (1993) med ett konstaterande av en strukturell könsmaktsordning:

[V]iolence against women is a manifestation of historically unequal power relations between men and women, which have led to domination over and discrimination against women by men and to the prevention of the full advancement of women, and that violence

against women is one of the crucial social mechanisms by which women are forced into a subordinate position compared with men.
(Declaration on the Elimination of Violence Against Women, 1993)

En intersektionell maktanalys skulle sammanlänka maktutövande aktörer med samhälleliga strukturer istället för att låta gruppegenskaper stå i centrum som i flertalet av FNs dokument (de los Reyes & Mulinari 2005:128).

En bedömning av kvinnors olika premisser återfinns i en serie minoritets-kategorier vilka utpekats som särskilt sårbara för våldet. Detta reflekterar sättet att uppfatta grupper som ”dubbelt” drabbade av olika strukturer snarare än att se intersektionella upplevelser. PFAs artikel 2 formuleras liknande:

[W]omen and girls [...] face *multiple barriers* [vår kursivering] to their development and their progress because of factors such as race, age, ethnic origin, culture, religion...

FNs förståelse av diskriminering formuleras i regel med kategorin Kvinna och genom hänvisningar till könstillhörighet. Denna fokusering ger sken av att det är kvinnorna som *är* problemet och gör den marginaliserade gruppen ansvarig för sin egen underordning och riskerar att förstärka rådande stigmatisering (ibid.:129).

Det är viktigt att belysa den problematiska inramning som kvinnors fattigdom ofta får i FNs jämställdhetsarbete. I Väst ses ofta länder i Syd som ”underutvecklade” och ”traditionella” och kvinnor från denna del av världen konstrueras som offer. Genom att prata om en homogen grupp i behov av hjälp fråntas dem handlingsutrymme. Mohanty menar att det finns en tendens att placera kvinnor i Syd utanför den feministiska kampen och anse att de istället är i behov av upplysning från sina ”syster” i Väst (Mohanty 2003:passim).

Ytterligare ett problematiskt drag i FNs jämställdhetssyn är att man utgår från att alla kvinnor är gifta, heterosexuella och har barn. I CEDAW talas det om kvinnors rätt att välja sin partner och rätten att välja om man vill ingå äktenskap. Likaså berörs mäns och kvinnors lika ansvar för sina gemensamma barn. Det är dock viktigt att också analysera vad som aldrig tas upp för behandling och inte formuleras som ett problem. Genom att utgå från att alla kvinnor är heterosexuella osynliggör man andra gruppers erfarenheter och problem. Ingenstans i vare sig CEDAW eller i andra dokument om kvinnors rättigheter berörs lesbiska kvinnors rätt att välja sin partner eller att bilda familj (Dorf & Careaga Pérez 1995:327-328).

Feministiska rörelser har i många länder en tendens att ignorera eller motarbeta lesbisk organisering. Lesbiska feminister har pekat på att det är viktigt att ifrågasätta den bild av Kvinnan som förmedlas av mainstreamfeminism (ibid.:330).

7 Gender mainstreaming

7.1 Strategi, koncept och begrepp

En av de senaste strategierna för att främja jämställdhet är att införliva ett genusperspektiv inom alla FNs verksamhetsområden; policyutveckling, forskning, förhandling, lagstiftning, resursdistribution samt planering, implementering och manövrering av FNs samtliga projekt (OSAGI). Denna strategi går under namnet *gender mainstreaming* och saknar en svensk begreppslig motsvarighet. UNIFEM är en föregångare på området som starkt bidrar till att utveckla strategin.

Termen började användas under 80-talet inom WID. Detta skedde under slutet av FNs Kvinnoårtionde (1975-1985) då så många upplevde en frustration över att tidigare strategier för att förbättra kvinnors situation generellt hade misslyckats (Anderson 1993:7). Under denna tid hade mainstreaming ett antal olika betydelser och användes oregelbundet. Somliga ansåg att den huvudsakliga utmaningen var att inkludera kvinnor i utvecklingsplanering och beslutsfattande, för andra prioriterades ökade resurser åt kvinnofrågor och kvinnodominerade verksamheter. En ytterligare grupp mainstreamingförespråkare fokuserade på att utfallet av strategin måste vara mesta möjliga ökning av kvinnors ekonomiska och politiska förmåner. En betydelsefull utveckling av konceptet mainstreaming är att man idag koncentrerar sig mer på strukturell förändring än på att bemöta den relativa "fördomsfullhet" man förr uppfattade som problemet.

Termen *mainstream* kan översättas som "huvudströmning" och betecknar i detta sammanhang den politiskt ledande riktningen. Inom mainstreamen övervägs val, och beslut fattas som påverkar den ekonomiska, sociala och politiska situationen för ett stort antal människor; kort sagt är det inom mainstreamen som "det händer" (NE, Anderson 1993:5). Denna mainstream har historiskt till största delen kontrollerats och dominerats av män. FN har som politiskt normsättande organisation varit en tongivande gestalt inom mainstreamen.

Idén med strategin *gender mainstreaming* är därför att uppnå jämlikt inflytande av kvinnor och män inom dessa sfärer och verksamheter. Detta är inte enbart ett nytt sätt att organisera den institutionella verksamheten utan en ansats till feministisk reformism inom ett traditionellt patriarkalt maktcentrum. Mary Anderson, genusforskare i social och ekonomisk utveckling, beskriver mainstreaming som en politisk strategi för vilken inträngningen i den ordinarie verksamheten blir ett huvudsakligt medel:

It is about power as much as it is about projects; it is about politics as much as programmes.
(ibid.)

Som strategi fick inte mainstreaming ordentligt genomslag förrän vid FNs kvinnokonferens i Peking 1995. Det är i kölvattnet av detta som fokus inom FNs jämställdhetsarbete skiftar från att ha gällt s.k. kvinnofrågor till att nu gälla både kvinnor och män. Dessutom transformeras uppfattningen av problemet som en fråga om *kön* till att bli en fråga om *genus* (Kouvo 2004:171).

Mainstreaming har idag kommit att vara ett koncept för vilket det inte finns någon precis innebörd. Istället utvecklas olika tolkningar och riktningar inom mainstreamingrörelsen. Ofta består distinktionen i vilken utmaning som anses vara mainstreamingprojektets största. De olika riktningarna inom rörelsen förenas emellertid i att de alla önskar föra kvinnor och kvinnorelaterade frågor närmare maktens centrum och infiltrera den hegemoniska ordningen.

7.2 Malestreaming och assimilering av feminister

Mainstreaming är en typ av strategi där man hoppas komplettera den idag, för kvinnor, otillfredsställande ordningen genom att integrera kvinnors rättigheter och intressen i det dominerande systemet. På detta sätt placerar den sig någonstans mellan de strategier vilka antingen fungerar *könsneutralt* eller *kvinnocentrerat*. Mainstreaming blev för FN ett sätt att utveckla de kvinnocentrerade strategierna samtidigt som man försökte integrera dessa i det allmänna ramverket. Denna typ av strategi kan kallas tvåsidig (*dual strategy*) då den har som ambition att sammanväva tidigare strategier samt vidareutveckla dem i två riktningar parallellt (Kouvo 2004:46-47).

Integrationsaspekten av mainstreaming har diskuterats både inom WID och av utomstående forskare. Genom att integrera ett kvinnoperspektiv inom all aktivitet hoppades många undvika att specifika kvinnoprojekt marginaliserades från den ”normala” verksamheten. Samtidigt förelåg risken för att en integrering i de dominanta verksamheterna åter skulle resultera i ett osynliggörande såsom de redan prövade könsneutrala strategierna visat sig göra. Det framhölls också att det var just genom det dominanta systemets könsblindhet som ojämställdheten uppstått i första hand. En kvinnofokuserad verksamhet separerad från den ordinarie upplevdes av flera som det enda sättet att korrigera den långvariga maktobalansen (Anderson 1993:9).

Många kritiserade också strategins mål att integreras i mainstreamen. Kvinnor från I- och U-länder problematiserade möjligheterna att uppnå jämställdhet via mainstreamen som till sin natur ansågs vara exkluderande av från normen avvikande grupper. En införlivning av kvinnorörelsen i den patriarkala institutionen skulle snarare göra kvinnorörelsen till en del av denna elitism och samtidigt legitimera och förstärka denna ordning (ibid.:10). En hithörande typ av integrering är att få FN att anamma feminismens teoretiska kunskap. Också här identifierar man risken med att kunskapen i och med detta måste översättas till systemets språk. Om detta sker riskerar feminismen att bli tandlös och assimilerad (Einarsdottir 2004:9).

Mainstreamen som bland annat inrymmer en patriarkal ordning var i denna bemärkelse att betrakta som en *malestream*. Det upplevdes tidigt som problematiskt att ha en integration inom denna som ett uppställt mål för en självständig kvinnorörelse. Eduards anser att kvinnorörelsen måste agera på andra premisser och istället ta avstånd från den manliga kulturen. Enligt Eduards är det inte harmoni utan autonomi som behövs för att förändra ojämlika genusrelationer (Eduards intervjuad av Falch 2002). Risken för att en progressiv kvinnorörelse väl inne i maktens salar skulle komma att assimileras till detta system var för många oroväckande. Då man inte kunde vara säker på att kvinnor på maktpositioner och bidraget av deras perspektiv per automatik skulle åstadkomma ett substantiellt paradigmskift tvingades man formulera ett ytterligare tongivande krav. Betydelsen av *förändring* av main-/malestreamen var ett måste för att jämställdhet skulle kunna förverkligas (Einarsdottir 2004:9).

Fortfarande är diskussionen om huruvida denna förändring bäst åstadkoms inifrån mainstreamen eller bör åstadkommas innan kvinnorörelsen inkorporeras i denna ett omtvistat ämne. Risken att försöken att förändra den dominanta mainstreamen från en gräsrotsposition ska öka institutionen FNs motstånd mot feminismen har ofta gjort att kampen för att infiltrera systemet blivit överordnat kampen för att förändra det, åtminstone på det mer iakttagbara planet. Strategin har också mött hårt motstånd av institutioner och individer vilka motsätter sig den inkludering av kvinnor som faktiskt krävs för att strategin ska vara fruktbar.

I detta avsnitt har problematik identifierats angående hur strategin *gender mainstreaming* kan fungera inom en organisation som FN. Att applicera ett institutionellt perspektiv på jämställdhetsarbetet påvisar några av de svårigheter underordnade grupper möter då de försöker förändra sin situation genom att infiltrera den ordning, här kallad *mainstream*, som är diskriminerande.

7.3 Konceptualiseringen av (o)jämställdhet

Mainstreamingdiskursen konstruerar jämställdhetsproblematiken som en fråga om integration och förändring för vilken män och kvinnor gemensamt ansvarar för och båda skulle gagnas av. Detta är enligt Eduards destruktivt för den feministiska kampen eftersom denna kräver att vi i ökad utsträckning synliggör intressekonflikten mellan män och kvinnor. Istället bidrar mainstreamingstrategin till att osynliggöra konflikten mellan kvinnor och män (Eduards intervjuad av Falch 2002). Detta resonemang aktualiserar betydelsen av vilket forum en jämställdhetspolitik av detta slag implementeras inom. FN som institution privilegierar samarbete över könsgränserna och värdesätter kvinnor som goda demokratiska medborgare först då de samarbetar inom ramen för den heteronormativa harmonimodellen (ibid.).

Postkolonial forskning har visat att samarbete över könsgränserna är vanligare än samarbeten över "ras"- och klassgränser, eventuellt för att motsättningar inom de senare kategorierna innehåller ett större mått antagonism. Det är viktigt att ur ett intersektionellt perspektiv tillägga att kvinnor och män aldrig bara är kön i

förhållandet till makt utan ingår i klass- och rasmässiga hierarkier. Samarbeten enbart kring jämställdhet mellan könen har tolkats som en ensidig konceptualisering av maktutövande som legitimeras av en samhällelig norm. Detta legitimerar en ordning där grupper och individer som står utanför normen stigmatiseras och ses som avvikande (de los Reyes & Mulinari 2005:41).

En liknande argumentation har förts angående den fokusering på genus och relationer mellan kvinnor och män som mainstreamingstrategin förespråkar. Diskursen inom FN, efter gedigen ny kvinnoforskning, skiftade i och med detta till att ge företräde åt idén om genus framför den om kön. Det framstod som om orsaken till förtrycket berodde på någon (eller båda) av dessa antaganden om vad som definierade den förtryckande/undertryckta gruppen. Diskussionen utelämnade helt andra variabler än de som gjorde Män och Kvinnor som markörer av *skillnad* och upprätthållare av förtryckarstrukturen. Föreställningen om genus som enda analytisk kategori inom jämställdhetsarbetet har stimulerat många diskussioner om hur denna förhåller sig till "ras"/etnicitet, klass och andra sociala kategorier. Fokuseringen på genus har försvagat möjligheten att urskilja andra betydelsefulla skillnader (Kouvo 2004:160-163).

OSAGIs definition av mainstreaming har påpekat att genusbegreppet måste betraktas som innehållande en variation av skillnadsmarkörer *inom* kategorierna Män och Kvinnor. Anmärkningen kom 2001 som en kommentar på den inom FN dominerande definitionen av mainstreaming vilken gjordes i 1997 ECOSOCs sammanfattning av mainstreamingdiskussionen under Pekingkonferensen. I sammanfattningen återfinns ingen definition av hur genusbegreppet ska tolkas och de enda sociala kategorierna som omtalas är Män och Kvinnor. Då det under Pekingkonferensen framfördes kritik mot det endimensionella sättet att uppfatta genus resulterade detta i hätsk debatt angående flera känsliga ämnen, bl.a. heteronormativiteten i synsättet (Kouvo 2004:172-173).

Mainstreamingstrategin återger en inställning till marginaliseringen av kvinnor som något kvinnor och män bör samarbeta för att få bort. Underliggande i antagandet är att det finns en symmetri mellan könen och inom könskategorierna. Trots att det socialkonstruktivistiska begreppet genus fått ersätta kön tenderar begreppet att uppfattas som en direkt motsvarighet till Kön. Påtryckningar görs av bl.a. OSAGI för att nyansera innebörden av ordets användning inom FN-systemet och kontextualisera mainstreamingstrategier efter olika institutioners verksamhetsområde och efter hur genus manifesteras olika i olika samhällen (Kouvo 2004:181).

8 FN som organisation

8.1 FNs västerländska kärna

FN har lanserats som ”planetens rådhus [vår översättning]” vilket väl illustrerar den självförståelse som centralstyrande myndighet som organisationen kritiserats för. Som global regim är FN beroende av stöd och finansiering från Väst som utgör det centrum där viktiga beslut angående global styrning fattas; detta vid förhandlingar inom västerländska samarbeten som G8, OECD och NATO (Alexander 1996:146). Världen domineras av västländerna. Den imperiala auktoriteten har i viss mån omgestaltats men i en lika stark dominans, särskilt i kulturella och politiska sammanhang. Detta beror delvis på globaliseringen inom vilken modern teknologi ger ett ekonomiskt övertag (Sen 1999:37). Globalisering uppfattas här som ett modernt begrepp vilket ersatt äldre termer med samma betydelse; modernisering, Västifiering (*Westernization*) och utveckling. I denna anda har det uppkommit flera transnationella politiska organisationer och en idé om en ny global kultur (Teske 2000:72). FN kan ses som en sådan övernationell institution som med sin rättighetsnorm vill fungera som en sammanhållande global kultur genom att internationalisera medborgarrättigheter.

FN ska försvara ”[...] fri- och rättigheter [...] utan åtskillnad av något slag, såsom ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt” (MR, artikel 2).

Titus Alexander menar att detta gjordes under förutsättningen att organisationen avsåg behålla kontrollen över regelns efterlevnad i Väst och därmed bland Vita. Rättigheterna befästes på detta sätt, mer eller mindre uttalat, under etnisk och nationell suveränitet. Trots idealistiska förhoppningar bidrog FNs grundande indirekt till att majoriteten av världens befolkning underordnades en minoritet (Alexander 1996:147).

Från postkolonialt håll har det påpekats att organisationer som FN och dess syfte att institutionalisera och bedriva en jämställdhetspolitik varit bidragande till framväxten av en hegemonisk mainstreamfeminism (de los Reyes & Mulinari 2005:82). FN har uppenbara problem med att svara på den postkoloniala kritik som kan riktas mot FN som institution, eller mer träffande, som en hegemon inom den globala jämställdhetspolitiken.

8.2 Feminism och byråkrati

Då FN anammade begreppet *genus* var detta med stöd av en öppen feministisk debatt. Tio år senare har begreppet istället blivit en del av de dominantas institutionernas jämställdhetspolitik. Angående konceptet *genus* snabba internationa- lisering och upptagning av dominantas organisationer påpekar Spivak svårig- heterna med att garantera att feministisk teori inte bli neokolonial (Kouvo 2004:317-318).

Det finns en problematik i att arbeta feministiskt inom ramarna för en organi- sation av FNs typ. En del forskare har visat att s.k. *strategic framing* ofta tilläm- pas i samband med att mainstreaming ska implementeras. Det innebär att argu- menten för och sättet att prata om mainstreaming är knutet till diskursen i den organisation som berörs. Detta ökar möjligheterna att strategin får ett positivt bemötande och genomslag inom verksamheten. Inom vissa organisationer är argumenten nära knutna till jämställdhet och rättvisa medan det i andra framställs som ett sätt att öka effektiviteten och utnyttja ekonomiska resurser till fullo. Denna tendens för med sig att det uppstår en klyfta mellan det mainstreaming- projekt som förespråkas av feminister och det som förespråkas av byråkrater. De senare har en tendens att använda sig av mer instrumentella argument och under- stryka att projektets karaktär är teknisk snarare än politisk (Theobald et al 2005). Detta innebär att det finns en uppenbar risk att den ursprungliga dagordningen glöms bort eller förändras.

Eduards vänder sig mot integreringen av begreppet feminism i det allmänna politiska språket. Hon menar att det finns en konflikt mellan feminism och jämställdhetspolitik. Då kvinnors problem byråkratiseras upphör makten att för- ändra eftersom det är just de omstörtande feministiska handlingarna som är de av- görande (Eduards intervjuad av Falch 2002).

9 Universalism och hegemonisk feminism i FN

Det går att dra paralleller mellan det hegemoniska feministiska projekt som de los Reyes och Mulinari identifierar och det jämställdhetsarbete som äger rum inom FNs ramar. Enligt de los Reyes och Mulinari är ett utmärkande drag för hegemonisk feminism är att den ser kön/genus som den viktigaste strukturerande principen och förklarar alla samhällsliga företeelser utifrån denna. Konsekvensen blir en förenklad och homogeniserad bild av grupperna kvinnor och män (de los Reyes & Mulinari 2005:87-88). Den ensidiga fokuseringen på kön/genus är ett återkommande drag i jämställdhetsarbetet inom FN. Även här kan man se en fokusering på makt endast utifrån genusrelationer utan att problematisera skillnader inom två heterogena grupper.

Kritik har riktats mot FNs jämställdhetsarbete för att vara utformat av och för västerländska kvinnor. Det är framförallt kvinnorörelser i väst som varit aktiva i utformandet av dokument och strategier och det är deras dagordning som överförs till en global nivå. Det har också funnits en tendens att inte erkänna kvinnors deltagande i det politiska livet i andra länder eftersom detta ofta fallit utanför ramarna för vad som betraktas som feministisk praktik eller jämställdhetsarbete i väst (Afshar 1996:1). Mohanty hävdar att kvinnlig organisering och motstånd i Syd sällan betraktas som ett uttryck för feministisk medvetenhet eftersom denna reducerats till vita medelklasskvinnor praktik (Mohanty 2003:passim).

En del intellektuella och aktivister från Syd har också sett de rättigheter som uttrycks i *Deklarationen om de mänskliga rättigheterna* och andra FN-dokument som ett utslag av västerländsk kulturimperialism. Dessa kritiker menar att man i internationella fördrag universaliserar kulturella normer till att vara allomfattande. Inom postkolonial teori har man länge arbetat för att synliggöra att dessa s.k. universella rättigheter bara existerar på pappret och att de aldrig tillämpats utanför västvärlden. Frantz Fanon, en av förgrundsgestalterna inom postkolonial teori, lyfter fram det förljugna i de västerländska upplysningsidealen. Han pekar på att de universella rättigheter som förknippas med upplysningsidealen alltid varit reserverade för en liten privilegierad grupp av vita män ur högre samhällsklasser. Befolkningen i kolonier i likhet med kvinnor samt män ur arbetarklassen i väst var länge utestängda från dessa (Fanon 1962:passim).

Det finns skilda åsikter kring huruvida det existerar ett antal rättigheter som är så grundläggande att de är universellt tillämpbara. Det hävdas ofta att det finns en rad rättigheter som bör tillämpas i alla länder. Förnekandet av dessa grundläggande rättigheter är enligt detta synsätt ett uttryck för ett försvar av en patriarkal ordning. En liknande hållning uttrycks också i CEDAW då stater som under-tecknar förbinder sig att förändra kulturella seder som diskriminerar kvinnor, vilket innebär att de mänskliga rättigheterna ges en överordnad status. Detta motsägs

dock av att det är möjligt att lämna in reservationer mot delar av konventionen och många av dessa berör just de artiklar som handlar om att förändra kulturella mönster (Mayer 1995:178-179).

Statsvetaren Arati Rao pekar på det paradoxala i att samtidigt som försvaret av politiska och civila rättigheter lyfts fram som allt viktigare så rättfärdigas allt fler kränkningar av de mänskliga rättigheterna med kultur. Hon menar att just hänvisningen till kultur i samband med brott mot de mänskliga rättigheterna är problematisk eftersom det tenderar att skapa en, i hennes mening, felaktig uppdelning i kultursfärer där tillämpningen av mänskliga rättigheter knyts till kultur (Rao 1995:167-168). Enligt Rao ska kultur inte betraktas som något statiskt och oföränderligt. Det blir därmed svårt att jämföra ”kultur” med de mänskliga rättigheterna och enkelt avgöra om de är förenliga. Hon uppfattar istället kultur som en rad omstridda och förhandlingsbara sociala praktiker vars betydelse bestäms av dess uttolkare och utövare och av deras skilda makt och status. Hon argumenterar för att man måste se vem som argumenterar för kultur och vems kultur det är man argumenterar för eftersom samhällen inte kan ses som homogena kulturella enheter (ibid.:172-174).

Mohanty menar att man bör vara uppmärksam på att diskutera feminism som något som påtvingas kvinnor i tredje världen utifrån. En sådan beskrivning förstärker och återskapar enligt hennes mening uppfattningen att feminism är en västerländsk idétradition som förespråkas av självständiga vita medelklasskvinnor. Hon kopplar detta till en utbredd tendens att förlägga allt som förknippas med humanistiska värderingar i den västliga kultursfären (Mohanty 2003:passim).

10 Kvinnors mänskliga rättigheter

CEDAW är den konvention som skapats för att reglera kvinnors rättigheter. Detta innebär dock inte att dessa är helt frånvarande i FNs övriga deklARATIONER och konventioner. En grundbult i alla dessa är rätten att inte bli diskriminerad och denna går utan tvekan att applicera på genusrelationer. CEDAW innehåller egentligen inte några speciella rättigheter som bara berör kvinnor och om någon sådan skulle lyftas fram är det rätten att slippa diskriminerad p.g.a. köns-tillhörighet (Tomaševski 1993:109). Just distinktionen mellan kvinnors rättigheter och mänskliga rättigheter är således problematisk. I praktiken skulle man (något förenklat) kunna säga att CEDAW slår fast att de rättigheter som i andra konventioner garanteras alla människor också ska gälla kvinnor. Detta är något som inte borde behövas eftersom samtliga konventioner inledningsvis slår fast att de rättigheter som uttrycks i dem gäller för alla oberoende av exempelvis ras⁹ och kön. Samtidigt kan man konstatera att de flesta av FNs konventioner, med undantag för Barnkonventionen, endast nämner män i texten (Charlesworth 1994:68). Å ena sidan har feminister sett skapandet av konventioner och organ som specifikt hanterar kvinnofrågor som något positivt eftersom det sätter fokus på just dessa frågor. Många har kritiserat denna strategi för att bidra till att marginalisera frågor som specifikt berör kvinnor från FNs arbete i övrigt. Exempelvis har frågor om brott mot kvinnors mänskliga rättigheter inte behandlats av Kommissionen för mänskliga rättigheter utan ansetts vara en fråga för en egen avdelning avskild från huvudenheten. Detta har samtidigt lett till att denna fråga har lagts mindre vikt och inte tagits upp för seriös behandling (Stamatopoulou 1995:45).

Det råder delade meningar kring huruvida en integrering av jämställdhetsarbetet är att föredra framför att detta hanteras av specifika enheter som är avskilda från övrig verksamhet. En del lyfter fram en integrering i det ordinarie arbetet som en risk eftersom radikalitet försvinner och kvinnors rättigheter riskerar att bli en fråga bland många andra som istället glöms bort. Tidigare har det funnits få effektiva kanaler för att föra fram kvinnors röster och intressen i mainstreamen av internationell människorättslagstiftning. Kvinnors rättigheter har istället reglerats i en specialiserad avskild del av internationell lag (Charlesworth 1994:63). Detta har dock förändrats i takt med att FN beslutat att all verksamhet ska genomsyras av ett genusperspektiv – *gender mainstreaming*. Ett resultat av den tidigare strategin att skilja mellan arbete för kvinnor och övrigt arbete är att kvinnors roll inom FN i princip kommit att handla om kvinnor i ekonomisk utveckling medan kvinnors mänskliga rättigheter inte prioriterats.

⁹ Vi väljer i detta fall medvetet att skriva ordet *ras* utan citationstecken. Anledningen är att vi i detta fall syftar till benämningar i FNs dokument och att man här använder ordet på detta sätt.

10.1 Statusskillnad mellan rättighetsgenerationer

Kvinnors underordning är mest synlig i exkluderingen från sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter. Såväl kvinnors rätt till arbete som utbildning är exempel på rättigheter som kränks i många samhällen i någon utsträckning. Samtidigt kan man också konstatera att rätten till kultur i en del fall setts som ett sätt att hålla fast vid traditioner och seder som underordnar kvinnor (Hernández-Truyol 1999:28). Det är alltså viktigt att se att de mänskliga rättigheterna i en del avseenden motsäger sig själv och att olika principer strider mot varandra.

FN understryker i olika dokument att de mänskliga rättigheterna är odelbara och beroende av varandra. Trots detta kan man i praktiken se att större vikt läggs vid vissa typer av rättigheter (Sullivan 1995:126-127). En grov uppdelning brukar göras mellan civila och politiska rättigheter (första generationen); sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter (andra generationen) och solidaritetsrättigheter (tredje generationen).

Den första generationen brukar betraktas som *negativa* rättigheter vilka bl.a. karaktäriseras av ett skydd från offentligt ingripande i det privata livet. De har kritiserats för att endast upprätthålla en formell frihet som inte tar hänsyn till materiella förhållanden.

Den andra generationen av rättigheter växte fram ur en socialistisk kritik av den första generationen och till skillnad från dessa underströks behovet av statliga ingripanden för att rätta till missförhållanden. Till skillnad från den första generationen som är kopplad till individen är dessa kopplade till kollektivet eller gruppen. De brukar betraktas som *positiva* rättigheter som förutsätter statligt agerande.

Framväxten av den tredje generationen av rättigheter kan kopplas till avkolonialiseringen. Rätten till miljö, utveckling, fred och det gemensamma arvet är exempel på tredje generationen av rättigheter (Hernández-Truyol 1999:25-29). Under det kalla kriget bidrog polariseringen mellan väst och de kommunistiska staterna till att de mänskliga rättigheterna inte gavs samma status. De båda sidorna erkände endast de rättigheter som den egna sidan stödde och valde bort de andra. Detta är ett arv som fortfarande lever kvar och fortfarande har den första generationen av rättigheter en överordnad ställning och brott mot dessa uppfattas som mer allvarliga.

10.2 Offentligt / privat: En problematisk indelning

All internationell lag vilar på och förstärker den, från feministisk utgångspunkt, problematiska uppdelningen i en offentlig och en privat sfär. Denna uppdelning är starkt kopplad till den liberala politiska tradition som historiskt haft en stark ställning i västvärlden. Den bygger på en åtskillnad där politik och lagstiftning hör hemma i den offentliga sfären medan den privata ska vara fri från intervention utifrån. De olika generationerna av rättigheter kan placeras in olika i förhållande till uppdelningen mellan offentligt och privat. Den första generationen av rättig-

heter bygger mer eller mindre på att en uppdelning av denna typ görs. Den andra generationen bryter mot denna typ av indelning och detta kan vara en förklaring till deras lägre status (Charlesworth 1994:68-76).

Ur ett konstruktivistiskt perspektiv ska uppdelningen i en privat och offentlig sfär inte ses som något permanent. Denna uppdelning ser heller inte likadan ut överallt. Snarare är vad som betraktas som privat respektive offentligt ett resultat av en politisk process som både återspeglar och förstärker maktrelationer som baseras på genus, ”ras”/etnicitet eller klass. Vad som utgör den privata sfären skiljer sig ofta åt beroende på klass- eller ”ras”/etnisk tillhörighet. Arbetarklassen och olika etniska minoriteter har ofta varit utsatta för statliga interventioner även i den privata sfären. Exempel på sådana interventioner är steriliseringar samt omhändertaganden av barn (Sullivan 1995:128). Detta gör att mainstreamfeminismens indelning i privat och offentligt främst går att applicera på den situation som kvinnor tillhörande en Vit medelklass befinner sig i. Vi menar dock att det trots dessa problem är viktigt att diskutera FNs jämställdhetsarbete utifrån uppdelningen i en privat och en offentlig sfär.

I praktiken är det nämligen bara en mindre del av den diskriminering kvinnor utsätts för som regleras i internationell lag. En anledning till detta är att de mänskliga rättigheterna historiskt framförallt setts som ett redskap för att skydda individer mot övergrepp från staten medan många övergrepp mot kvinnor äger rum i den privata sfären och därmed faller utanför internationell lagstiftning. Våld mot kvinnor inom familjen har stått i centrum för problematiken. Å ena sidan har stater ett visst ansvar också för handlingar som begås av icke-statliga aktörer inom det egna territoriet, å andra sidan anser man inte att statliga ingripanden i den privata sfären är önskvärda (ibid.:126-134). Ett tydligt tecken på att frågan om staters rätt att intervensera i familjesfären är kontroversiell är att det är just de artiklar i CEDAW som berör förhållanden i den privata sfären som inte implementerats och som flest stater valt att reservera sig mot.

10.3 Liberalfeminismens dominans

Enligt liberal feministisk teori ska jämställdhet uppnås genom att hinder för kvinnors lika deltagande i den offentliga politiska sfären tas bort. Det kan handla om att ge kvinnor rösträtt och rätt att ställa upp i val, öppna upp utbildningar för kvinnor eller motverka diskriminering på arbetsmarknaden. I övrigt sätts stor tilltro till utbildning och upplysning som ett sätt att häva kvinnors underordning (Gemzöe 2003:31). Detta synsätt genomsyrar stora delar av FNs jämställdhetsarbete. Fokus ligger i CEDAW på att förändra nationell lagstiftning i en riktning som skyddar kvinnor mot diskriminering och eliminerar skillnader mellan kvinnor och män. Den liberala grundsynen är viktig att lyfta fram eftersom vi valt att granska FNs jämställdhetssyn utifrån ett intersektionalitetsperspektiv. Ett jämställdhetsarbete som endast arbetar för förändring av lagstiftning och andra institutionella ramar tar inte hänsyn till att män och kvinnor inte ges samma handlingsutrymme och möjligheter i samhället (Charlesworth 1994:63-64).

Perspektivet bortser också från den ojämlika fördelningen av resurser mellan olika kvinnor. De flesta stater har idag en lagstiftning som inte skiljer mellan män och kvinnor men trots detta kvarstår ojämlikheten i praktiken.

Det är också viktigt att uppmärksamma det kvinnoideal som kan identifieras i diverse dokument. Den kvinna som framträder i dessa är fri, självständig och förmögen att fatta rationella beslut, en kvinnlig motsvarighet till den manliga individ som är ett arv från upplysningsidealen (Coomaraswamy 1994:40-41).

11 Slutsats

Sammanfattningsvis kan två övergripande slutsatser dras utifrån vår analys. FN har som organisation *begränsade möjligheter* att bedriva jämställdhetsarbete på ett ur intersektionalitetsperspektiv tillfredställande sätt. På motsvarande sätt finns problematiska drag i organisationens *jämställdhetssyn*.

Genom att studera olika strategier inom FNs jämställdhetsarbete har en uppställning av idéer kunnat utläsas. Dessa utgör ett ideologiskt mönster vilket gestaltas i jämställdhetssynen och av FN som institution.

11.1 Problem med retorik och strategier

Genom åren har FN provat en rad olika strategier som alla haft för- och nackdelar. Ingen har ansetts entydigt lyckad. Från en jämställdhetssyn som inriktats på formell könsneutralisering har man övergått till att synliggöra kvinnor som grupp genom särskilda kvinnocentrerade verksamheter parallellt med den traditionella. Idag ses jämställdhet som obligatorisk integration av *genusperspektiv* i all aktivitet och strategin *gender mainstreaming* främjas.

Ett övergripande problem är att användandet av begreppet *genus* inte får önskad funktion då det finns en tendens att använda det som en synonym till *kön*. Detta till följd av språkliga interpretatonsvårigheter internationellt men även då strategin saknar en teoretisk bas av feministisk kunskap att utgå från inom många delar av FN. I båda fallen är problemet att diskussionen om skillnad mellan biologiskt kön och socialt konstruerat kön inte fått tillräcklig spridning, varken i staterna eller inom organisationen. Detta innebär att fördelar som man inom FN identifierat med att använda *genus* på många håll försvinner.

FNs jämställdhetspolitik formuleras vanligen kring *konsekvenser* av förtryck och inte på de mekanismer och strukturer som orsakar det. Med en alternativ analys skulle jämställdhetssynen även inkludera en förståelse för intersektionell förtryckssamverkan. Maktordningar av post- och nykolonial typ blir då centrala analysobjekt och därmed är sannolikheten stor att FN skulle tvingas ifrågasätta sin existens och position i världen.

FN vidmakthåller genom sin politik och jämställdhetssyn en politisk diskurs som stigmatiserar och skapar en avvikande Andra. Detta möjliggör exploateringen av de grupper som FN anser sig kunna stärka.

En analys av FNs jämställdhetssyn ur ett intersektionalitetsperspektiv har därmed påvisat en paradox mellan FNs universalistiska förhållningssätt, organisatoriska struktur och möjligheten att genom dessa motverka förtryckande ordningar i världen.

11.2 Universalism och etnocentrism

Som organisation befinner sig FN i *mainstreamen* av politiskt normsättande. FNs jämställdhetspolitik och mainstreamfeminismen inom organisationen ger uttryck för en världsuppfattning vilken ramar in sociala kategorier och preferenser som gestaltar en moralisk och intellektuell ordning. Dessa är att likna vid den hegemoniska feminism som kännetecknas av bristen på beaktande av andra faktorer än kön i förtrycksprocesser. Samhälleliga fenomen reduceras till att vara en konsekvens av könscentrerade genusrelationer. Vi saknar en problematisering av gruppen Kvinnor. Med utgångspunkt i vårt teoretiska ramverk utmanas denna förståelse och vi efterlyser en syn på skapandet av kön som mer komplext samt med tydligare rumsliga och historiska konnotationer.

En rad generella problem med jämställdhetssynen hänger samman med FNs funktionssätt som organisation i stort. FNs rättighetsidé utgår från en universalistisk och idealiserad gemenskap bland människor: kvinnor *bör* inte diskrimineras. Andemeningen är att denna norm genom rättsliga förbindelser och påtryckningar ska expandera.

FN måste ur ett postkolonialt perspektiv anses som en problematisk kanal för jämställdhetsarbete då organisationen som traditionellt maktcentrum är en grundläggande komponent i en nykolonial världsordning. FN är starkt förenat med Väst och västerländska intressen. De normer FN universaliserar är västerländska och ansatsen att förankra dessa i andra samhällen och kulturer har kritiserats för att verka disciplinerande. Processen är också starkt centralstyrd utifrån en västerländskt och mansdominerad mainstream, därmed är funktionssättet elitistiskt.

Vi har i vår uppsats visat på att förståelsen av kultur i en sådan diskussion ofta bygger på felaktiga och kraftigt förenklade premisser. Enligt dessa reduceras kultur till en stabil uppsättning normer som delas av samtliga i ett samhälle. Då FN använder sig av kultur som förklaringsfaktor blir organisationen uttolkare av densamma och alternativa tolkningar marginaliseras.

11.3 Praktiska och organisatoriska svårigheter

I uppsatsen har kopplingar gjorts mellan FNs jämställdhetssyn och liberalistiska grunddrag. Vår slutsats är att ett grundläggande problem med jämställdhetssynen är organisationens liberala tankesystem. En grundbult i liberal teori är viljan att förändra via lagstiftning och upplysning. Jämställdhet förväntas uppnås genom attitydförändring och avlägsnandet av formella teknikaliteter som diskriminerar kvinnor. Dessa utgångspunkter för med sig en ignorans av strukturer som upprätthåller ojämlikhet mellan könen. Detsamma gäller förmågan att erkänna sammanlänkningar av olika maktstrukturer som gör konventionella kategoriseringar konfliktfyllda och genererar olikheter mellan kvinnor som individer.

De liberala utgångspunkterna för också med sig en fokusering på och prioritering av de politiska och civila rättigheterna framför senare generationer av

rättigheter. En stor del av de rättigheter feminister och länder i Syd lyfter fram kan snarare kopplas samman med ekonomiska och kulturella rättigheter.

FN utgår även från och reproducerar i sin jämställdhetssyn en uppdelning i en offentlig och en privat sfär. Denna uppdelning är en del av ett liberalt arv och hänger samman med en ovilja att se statlig intervention i familjelivet. Eftersom de rättigheter som garanteras av FN ofta handlar om att skydda individer från stater misslyckas man med att lagstifta kring exempelvis våld mot kvinnor i hemmet.

Ett problem gäller allt internationellt jämställdhetsarbete genom lagstiftning: möjligheten för stater att reservera sig mot delar av konventioner som de inte anser går att implementera i den egna staten. Detta har fått som konsekvens att en lång rad stater reserverat sig mot de delar av CEDAW som anses vara mest centrala. Ett sammanhängande problem är att det saknas möjlighet för tillsatta organ att följa upp implementeringen av fattade beslut.

Med denna slutsats menar vi inte att bedöma det reella utfallet av jämställdhetsstrategierna. Istället anser vi att dessa praktiska problem är ett utfall av att jämställdhet inte ses som den bärande del i FNs demokratiseringsarbete som den senaste strategiska satsningen kräver.

11.4 Forskningsprocessen

Vi vill kort diskutera de svårigheter vårt val av teori fört med sig. Det är ett uppmärksammat problem att det i en analys är svårt att se till ett flertal variabler. En stor kritik, och en anledning till att intersektionalitetsperspektivet först introducerades, mot genusvetenskaplig forskning har varit att denna tenderar att ge kön/genus som analytisk kategori företräde framför andra. Det har varit vår ambition att försöka undvika detta samtidigt som vårt val av ämne gällt *jämställdhet* och därför medfört fokus på könsaspekten av genusrelationer. Detta kan tolkas som problematiskt men vi anser att vi trots detta lyckats genomföra en kritisk analys som avslöjat ett antal problem med FNs jämställdhetssyn.

11.5 Avslutande kommentar

Vi har haft som ambition att genomföra vår analys utifrån ett intersektionalitetsperspektiv. Detta har varit fruktbart då det tillåtit oss att identifiera svagheter i jämställdhetssynen. Vi skulle också vilja understryka de relationer av makt och exkluderande mekanismer som kan ses inom densamma. Vi har pekat på att representationen av kvinnor har en tendens att homogenisera, stereotypisera och skapa en bild av kvinnor som passiva offer för fattigdom och manligt förtryck.

FNs syn och framställningssätt av jämställdhet och förtryck utgör en del av en diskurs vilken från postkolonialt och feministiskt håll kan kritiseras för att vara exkluderande och ensidig. Diskursen vidmakthåller föreställningar om identitet

som homogena kategorier samtidigt som den etablerade ordningens komplexitet ignoreras – en ordning som FN har en given plats inom.

Vi har i uppsatsen påvisat maktstrukturer, konstruerade kategorier och institutionella funktionssätt som alla inverkar på FNs jämställdhetssyn. Samtidigt är FNs jämställdhetspolitiska hållning aldrig fixerad utan en ständig process av dominans och motstånd – så också hegemonin. Det är därför av stor betydelse att understryka föränderlighetens potential. Vårt synliggörande av problem med universalistiskt jämställdhetsarbete i ett hierarkiskt samhälle kan förslagsvis ses som ett verktyg för fortsatt feministiskt förändringsarbete.

12 Referenser

- Afshar, Haleh (red.), 1996. *Women and Politics in the Third World*. London: Routledge.
- Alexander, Titus, 1996. *Unravelling Global Apartheid: An Overview of World Politics*. Cornwall: Polity Press & Blackwell Publishers Ltd.
- Anderson, Mary, 1993. *Focusing on Women: UNIFEM's Experience in Mainstreaming*. New York: UNIFEM.
- Butler, Judith, 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Charlesworth, Hilary, 1994. "What are "Women's International Human Rights"?", s. 58-84 i Cook, Rebecca (red.) *Human Rights of Women: National and International Perspectives*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Coomaraswamy, Radhika, 1994. "To Bellow like a Cow: Women, Ethnicity, and the Discourse of Rights", s. 39-57 i Cook, Rebecca (red.) *Human Rights of Women: National and International Perspectives*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- de los Reyes, Paulina – Molina, Irene – Mulinari, Diana (red.), 2003. *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- de los Reyes, Paulina – Mulinari, Diana, 2005. *Intersektionalitet. Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Lund: Liber AB
- Declaration on the Elimination of Violence Against Women, Förenta Nationerna, 1993.
- Dorf, Julie – Caraega Pérez, Gloria, 1995. "Discrimination and the Tolerance of Difference: International Lesbian Human Rights", s. 324-334 i Peters, Julie - Wolper, Andrea (red) *Women's Rights, Human Rights: International Feminist Perspectives*. New York: Routledge.
- DS 2001:64 = "Ändrad ordning – Strategisk utveckling för jämställdhet". Rapport från Näringsdepartementet, 2001.
- Einarsdottir, Thorgerdur, 2004. "Varför dröjer jämställdheten? Lärdomar av den feministiska våren på Island". *NIKK*, nr 2-2004, s. 8-10.
- Eriksson, Catharina – Eriksson Baaz, Maria – Thörn, Håkan (red.), 1999. *Globaliseringens kulturer. Den Postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Falch, Hanne, 2002. "Kritisk til mainstreaming". *Kilden Nyhetsmagasin*. <http://kilden.forskningsradet.no/nyhet/notiser/?vis=208>. 17 maj 2005.
- Fanon, Frantz, 1962. *Jordens fördömda*. Göteborg: Gösta Skoog.
- Gemzöe, Lena, 2002. *Feminism*. Stockholm: Bilda Förlag.
- Hall, Stuart, 1999. "Kulturell identitet och diaspora", s. 231-244 i Eriksson, Catharina – Eriksson Baaz, Maria – Thörn, Håkan (red.) *Globaliseringens*

- kulturer. Den Postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Hernández-Truyol, Berta Esperanza, 1999. "Human Rights Through a Gendered Lens: Emergence, Evolution, Revolution", s. 25-29 i Askin, Kalley D. - Koenig, Dorean M. (red.) *Women and International Human Rights Law*. New York: Transnational Publishers.
- Huldén, Ghita, 2002. "Lokalpolitiker lägger ansvaret på media". Kvinnotryck, nr 2.
- Klinger, Cornelia, 1998. "Essentialism, Universalism, and Feminist Politics". *Constellations* vol. 5, nr 3, s. 333 – 334.
- Kouvo, Sari, 2004. *Making just rights? Mainstreaming Women's Human Rights and a Gender Perspective*. Uppsala: Iustus förlag.
- Kvinnokonventionen.se.
<http://www.kvinnokonventionen.se/kvinnokonventionen/>. 12 maj 2005.
- Mayer, Ann Elizabeth, 1995. "Cultural Particularism as a Bar to Women's Rights: Reflections on the Middle Eastern Experience", s. 176-188 i Cook, Rebecca (red.) *Human Rights of Women: National and International Perspectives*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Mohanty, Chandra, 1999. "Med västerländska ögon. Feministisk forskning och kolonial diskurs", s. 195-214 i Eriksson, Catharina – Eriksson Baaz, Maria – Thörn, Håkan (red.) *Globaliseringens kulturer. Den Postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Mohanty, Chandra Talpade, 2003. *Feminism Without Borders: Decolonizing Theory, Practicing Solidarity*. Durham & London: Duke University Press.
- MR = FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, 1948.
- NE = Nationalencyklopedin. www.ne.se
- OSAGI = Office of the Special Adviser on Gender Issues and Advancement of Women.
<http://www.un.org/womenwatch/osagi/gendermainstreaming.htm>.
- Pietilä, Hilikka, 2002. *Engendering the Global Agenda: The Story of Women and the United Nations*. Geneva: UN Non-Governmental Liaison Service.
- Ramazanoglu, Caroline – Holland, Janet, 2002. *Feminist Methodology: Challenges and Choices*. London: Sage
- Rao, Arati, 1995. "The Politics of Gender and Culture in International Human Rights Discourse", s. 167-175 i Cook, Rebecca (red.) *Human Rights of Women: National and International Perspectives*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Said, Edward, 1978. *Orientalism*. Stockholm: Ordfront
- Sen, Amartya, 1999. *Utveckling som frihet*. Göteborg: Daidalos
- Spivak, Gayatri Chakravorty, 1988. *In Other Worlds: Essays in Cultural Politics*. London: Routledge.
- Stamatopoulou, Elissavet, 1995. "Women's Rights and the United Nations", s. 36-48 i Peters, Julie - Wolper, Andrea (red.) *Women's Rights, Human Rights: International Feminist Perspectives*. New York: Routledge.
- Sullivan, Donna, 1995. "The Public/Private Distinction in International Human Rights Law", s. 126-134 i Peters, Julie - Wolper, Andrea (red.) *Women's*

- Rights, Human Rights: International Feminist Perspectives*. New York: Routledge.
- Teske, Robin L. – Tétreault, Mary Ann, 2000. *Conscious Acts and the Politics of Social Change*. Columbia: University of South Carolina Press.
- Theobald, Sally – Tolhurst, Rachel – Elsey, Helen – Standing, Hilary, 2005. “Engendering the bureaucracy? Challenges and opportunities for mainstreaming gender in Ministries of Health under sector-wide approaches”, *Health Policy and Planning*, nr 3 vol. 20, s. 141-149.
- Tomaševski, Katarina, 1993. *Women and Human Rights*. New York: Zed Books.